

Türk Aydınında Felsefî Zaafiyetin Temelleri

Birinci Kısım:

Genel Panorama ve Türk Solu

Durmuş Hocaoğlu

Türkiye Günlüğü, Sayı:15., Yaz 1991., s.68-76

Durmuş Hocaoğlu, *Türkiye Günlüğü* Makale Sıra No: 09

Bibliyografya Künyesi:

- Hocaoğlu, Durmuş., “Türk Aydınında Felsefî Zaafiyetin Temelleri., Birinci Kısım: Genel Panorama ve Türk Solu”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:15., Yaz 1991., s.68-76 (9 sayfa); *Türkiye Günlüğü* Dosya Başlığı: “Sosyalizm ve Türk Solu”

İstatistikî Bilgiler:

Sayfa: 9; Kelime: 6.330; Karakter: Boşluksuz: 40.650; Boşluklu: 47.000

türkiye günlüğü

Matbû metni tarayarak dönüştüren ve düzenleyen:

Timur Kumbar

16.06.2006

Türk Aydınında Felsefî Zaafiyetin Temelleri

Birinci Kısım : Genel Panorama Ve Türk Solu

Prolog

Artık şunu büyük bir açık yüreklilik ile kabul ve teslim etmek mecburiyetindeyiz: Türkiye'mizde bir çok şey eskisinden farklıdır, yani, köprülerin altından bir hayli sular akmıştır. Bu değişimin muhakkak ve behemehal bir tekâmül, bir ilerleme, gelişme sayılıp-sayılamayacağı; değişimin keyfi ve kemmi noktai nazarlardan yeterli ve ayrıca bunun, toplumumuzun her kesiminde ve memleketimizin her tarafından homojen ve izotrop olup-olmadığı gibi konulara girmeden bu kadarını tesbit etmek şimdilik yeterli olur; vakıa budur. Nitekim, artık yakın bir zamana kadar açıkça konuşulmayan bir çok şeyin konuşulur, tartışılır-daha doğrusu: Konuşulabilir, tartışılabilir- olması, bunun da eskisi gibi yadırganmaması, fanatizmin itibardan düşmeye başlaması, "fikir" ve "suç" gibi mefhumların birarada anılmasının, yanlışlığının yavaş yavaş da olsa, kabulü insanlarımızın daha hür "düşünme" ve "ifade etme" aktını icra etmeye başlaması, vb., bize Türk toplumunda bir sivilleşme sürecinin yaşandığını göstermekte olan kanıtlar olarak addedilebilirler. Bugünlerden yarınları determine etmek gibi modern kehanetler artık eski ehemmiyetlerini kaybetmekte olduklarından-çünkü kehanetler bizzat tarih tarafından ve çok kereler tezkib edilmiştir-yarın için ne olacağını, yani bu sürecin istikbaldeki seyrini tam bir kat'iyetle tayin ve tesbit etmek mümkün olmadığı gibi böylesi bir iddia da anlamsız olacaktır şüphesiz. Ancak, ihtimalî konuşacak olursak, bir çok bakımdan yarınlar hakkında daha da iyimser olmanın zorlama bir zihin lüksü sayılmaması gerekir. Eğer, ihtimal hesaplarında nisbeten düşük değerler verilen ya da hiç yer verilmeyen-bazı parametrelerde beklenmedik keyfi ve kemmi şiddette yükselmeler olmayacak olursa, yarınki Türkiye'nin, en azından daha bir çok hususta, bugünkünden daha ileri bir seviyede olacağını tahmin edebiliriz; daha modern, daha çağdaş, daha hür, daha demokrat, daha müreffeh bir Türkiye.

İmdi bu noktada, kulunuzun acizane kanâatlarına göre, Türk İntelijansiyasına son derece önemli bir görev düşmektedir:**Hiç olmazsa, toplumun gerisinde kalmamak.** Kimseyi kırmak istemem ama, bana öyle geliyor ki Türk İntelijansiyası kendi halkının, hayli gerisinde kalmasa da ilerisinde de değildir.

Bunun da olmazsa olmaz şartı, öncelikle ve behemehal, Cemil Meriç'in o cânım tabiri ile ifade edecek olursak, "**aydın, kendi kafasıyla düşünen adamdır**" doğru ve bir o kadar da acı düsturunun en halisane samimiyetle kabulüdür, ki bu acı düsturun bu şekilde kabul ve tesliminden sonra, üniversitenin kapısından içeri

---

Durmuş HOCAOĞLU

ilk adımını atanların da dahil olduğu yüzbinlerce-belki de milyonlarca- kişinin (bunlara bendeniz de dahildir) yüksek tahsilli, hatta kariyerli meslek erbabı, yani ilim zanaatkârı; veya yazar-çizer(kalem zanaatkârı), her ne hal ise şu,bu olduğu, ama "aydın" olmadığı gibi, bugüne kadar kendi kendimize tekrarlaya tekrarlaya inandığımız şeyin aslında bir vehim olduğunun da aynı samimiyetle kabulü ve bunun yanında, illâ ki ve muhakkak, ne pahasına olursa olsun aydın olmak gibi yükümlülük altında olmadığımızı düşünerek o derece elemlere gark olmamızın gerekmediğinin de kabulü, elzemdir. Bunlar, sağlıklı, hakikî bir intelijansiyanın oluşmasının aksiyonlarıdır.(Düşünün dostlar:Bu memlekette her yüksek tahsil diploması alan, çok samimî olarak kendini aydın kabul ediyor; canım, kabasından iki milyon kişinin bu şekilde aydın olması iktiza eder ki iki milyon aydını olan bir memleket tarihte mevcut olmamıştır. Bu bâtil itikadın kesinlikle yıkılmasının şart olduğunu düşünüyorum.) Bu safralar atıldıktan sonra, geriye esas aydınlar kalacaktır. Bu, sütün yüzünden ince yağ tabakası gibi ince, nadir, lâtf bir takabadır. Gazzalî'nin tabiri ile: "**Havass'ül Havass**".

Tabiidir ki hiç bir zaman ısmarlama olarak yetişmesi beklenemez, havass'ül havass'ın. O'nu yetiştirmek, bir ölçüde-ve hatta büyük ölçüde- o toplumun, o milletin üretme gücüne, dinamizmine bağlı bir husustur; bizde olup-olmayacağını da zaman gösterecektir. Bu dinamizm'in dış şartı, İbn Sina'nın dokuz asırdan daha eski olan şu ölümsüz vecizesinde en yetkin ifadesini bulur: "İlim ve san'at, kendisine itibar edilmeyen bir memleketten elini ayağını çeker" (min gayri haddin zatından ilâve: Bir daha da zor döner). İç şartı için ise, İbn Rüşd'ün "Ben hiç bir eserimi rahat bir ortamda kaleme almadım" ifadesini gösterebiliriz. Yani: Siyasî iktidar da dahil olmak üzere, cemiyetin muhtelif tabaka ve müesseselerinden etkili destek, hüriyet ortamı ve aydının bizatihî kendisinin kudret ve kaabiliyeti.

İşte bu süzme bal mesabesinde olacak olan hakikî, sâf intelijansiya ki cemiyetin beyni olmak durumunda olacaktır. Onun için de mutlaka ve mutlaka, her türlü ideolojik ve siyasî düşünce ve temayüllerden mümkün olabildiğince-ne kadar mümkünse onun son sınırına kadar- arınmış olarak sadece ve yalnız "**hakikat**"ı soruşturmalı; diğer bildiği ne varsa hepsini hiç çekinmeden kökten sigaya çekmeli, yani sürekli olarak kendi kendisi ile hesaplaşmaya, kendi kendisini aşmaya çalışmalı; bunun yanında kat' surette hakikat tekellihine kalkışmamalı ve başkalarının da en az kendisi kadar haklı olmakta haklı olabileceklerini kabul ederek en sert muarızlarını dahi peşin hükümsüz dinlemeli, kendisini savcı ve hâkim mevkiine koyup muarız ve rakiplerini hem itham hem mahkûm etmeye kalkmamalı ve bir de, kesin doğrunun ilim ve tefelsüf gibi dıştan değil ancak îman gibi içten gelen bilgi sahasına müteallik olduğunu unutmuyarak îman esaslarını tartışma konusu haline getirmemeli ve tabiidir ki bunun yanında

olur olmaz her şeye îman etiketi vurmaya kalkışmamalı, yani îmanî olanla olmayanın sınırlarını da sıhhatli bir şekilde tesbit etmeli. Bu arada (aydın olmadığı halde aydınlara akıl satan bu satırların haddini bilmez müellifine göre) son olarak da sahte zamane peygamberliğine veya modern Mehdiliğine de soyunmamalı; kendisine şuradan, buradan, (meselâ tarih tarafından) vazife verildiği gibi paralojik hezeyanlara da iltifat etmemeli.

Prolog'un Hatimesi

Pek saygı değer okuyucularına derim ki buraya kadar söylediklerimde, en azından, haklı olmam ihtimali görüyorsanız devamını da okuyunuz (aksi halde zamanınıza kıymayınız). Nitekim devamden diyorum ki, bizde bir **aydın kıtlığı** (kaht-ı münevver) keyfiyeti olduğunu lütfen ve keremen kabul edelim; yokluğu (adem) değil de kıtlığı (kaht). Bunun için böyle olduğuna ilerideki satırlarda dokunmaya çalışacağız. Var olanların keyfiyet itibarıyla dünya ölçeğinde kıymeti harbiyesini burada tartışma konusu yapmaktan imtina ederek en içten hislerimle hepsine birden sesleniyor ve onları bizzat, önderlik etmek durumunda olacakları-ya da öyle iddia ettikleri-, kendi toplumundan geri kalmamaya davet ediyorum; ve diyorum ki, lütfen fesinizi önünüze koyunuz, usuletle, suhuletle ve teemmülle düşünüp imâl-i fikr eyleyiniz, hiç bir komplekse kapılmadan kendi doğrularınız başta olmak üzere doğru diye sunulan ne varsa bilâ noksan hepsini tekrar tekrar tetkik ediniz, vurgun yemek pahasına da olsa en büyük derinliklere korkmadan dalınız, ve muhakkak ve behemhal muarızlarınızı anlamaya çalışınız ve jakobenlik, imtiyazlı elitizm, otoriteriyenlik, skolastisizm vb. gibi şeyleri reddederek "yapma"ya değil, ancak "anlama ve izah etme"ye yöneliniz.

Çağdaş Toplum veya Çok-Seslilik

Her insan ve her toplum kendi çağını yaşar; mazimizi ne kadar sevssek de geri dönemeyeceğimizi, bir nehirde iki defa yıkanılmayacağını peşinen kabul etmek bizi şu yalınkat gerçeğe götürür: Biz, bu mekânda ve bu zamanda, kendi problemlerimizle, kendi gerçeklerimizle yüz-yüzeyiz. Bu çağın en büyük ve reddi kaabil olmayan katı gerçeklerinden birisi de **çoğulculuk (pluralizm)**. Artık aynı vatani paylaşan insanların tamamının "bir tip" olduğu bir toplum bugün için hayalen dahi imkân dışıdır. Bu da **demokrasi** dediğimiz şeyin sadece entellektüel bir kavram değil, bilfiil yaşanması mecburî olan bir şey, bir hayat ve var-oluş tarzı olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. O halde, herkes birbirine anlayış ve tahammül göstererek kendi varlığını idame ettirmek, yani çok sesli bir orkestra içinde yine de tek bir enstrüman olabilmek durumundadır. Bunun, geniş kitlelerce nasıl benimsendiğini etrafına bakan herkes açıkça müşahade edebilir. Yalnız Türk aydınlarıdır ki birbirine tahammül etme ve birbirini anlama noktasında geniş kitlelerden ileride değil geride kalmıştır; "toplumun gerisinde kalmış olmak"tan kast ettiğim budur.

Takdim

Bu satırlarda, Türk aydınını, kısa bir mütalâa çerçevesine sığdırmaya gayret ederek felsefe noktai nazarından bir kritiğe tabi tutmaya çalışacağım. Bunun için de, aslında katılmadığım bir sınıflandırma olmasına rağmen, hem sol ve hem de sağ aydınları iki ayrı yazı halinde ele almayı ve (dergimizin yayın kurulunun kararını da göz önünde tutarak) bu ilk kısımda Türk sol aydını üzerindeki âciz kanaatlerimi belirlemeyi düşündüm. Mükerreren bir daha tebarüz ettirmek isterim ki bu sol ve sağ kavramları bizim kendi kültür tarihimizin dinamikleriyle üretilen kavramlarımız olmayıp ithal ikamesi mahsulüdür. Bir medeniyet ve kültür ise ancak kendi ayakları üzerinde, yani kendi dinamikleriyle kurulmak durumundadır, dolayısıyla ileride kendi aydınlarımız kendi terminolojimizi de kurmaya başladıklarında, kanaatim odur ki, bu ve benzeri terminoloji de yerini daha münasip ve muvafık olanlarına terk edecektir. Ancak, henüz bunların teşekkül ettirilmemiş olduğu günümüzde, istesek de istemesek de bu kavramları kullanmak bir ölçüde zaruretler.

Şunu da ayrıca belirtmek ihtiyacını duyuyorum ki, bu satırlarda güç ve kudretin ölçüsünde sadece anlamak ve izah etmek peşindeyim ve ayrıca, Türkiye'nin her cins ve neviden fikre-bu arada sola ve onun da her cins ve nevine- ihtiyacı olduğuna inanan birisi olduğumu da söylemekte fayda görmekteyim.

"Türk Solu'nda Felsefi Zaafiyet" konusunu ele aldığımız (müteakip yazı da, Türk Sağ'ında Felsefi Zaafiyet olacaktır) bu yazıda hemence üstüne basa basa şunu ilân etmek de lüzumlu olur: Bu zaafiyet, münhasıran Türk Solu'nun değil, daha genel Türk Düşüncesinin bir zaafiyetidir. Zira, Türk Düşüncesi, sol ve sağ ile ayrılmaz bir bütündür.

Felsefe ve İntelijansiya

İntelijansiya, dünya literatürüne Rusça'dan geçmiştir: Entellektüeller (aydınlar) topluluğu. Felsefe, eski Greklerden: Hikmet sevgisi. Entellektüel, ancak ve yalnız tefelsüf edebildiği ölçüde entellektüel olabilir. Bununla, entellektüelliği sadece mütefelsiflere hasrettiğimi düşünmemenizi rica etmek durumundayım. Bilgi objesi ne olursa olsun, hakikat'ı, yalnız ve yalnız çıplak, çınl çıplak hakikat'ı araştırmak; işte tefelsüf. Bilgi objesi tıp, fizik, tarih, dil, toplum ilh., ne olursa olsun eğer bu baz yoksa kişi bir entellektüel değil ancak bir teknisyen, zenaatkâr olabilir bence; İlim teknisyeni, ilim zenaatkârı. Hakikî ilim, eşyanın hakaikini aramak olduğuna binaen, onu "anlama ve izah etme"nin haricinde "anlatma" ve "yapma" eylemi olarak idrâk etmeye yönelik her teşebbüs, onun dışına çıkmak demektir; Binaenaleyh, hakikî ilim de ancak ve yalnız mütefelsifane bir cehd olmak mevkiindedir.

Tarihte Bir Gezinti : Felsefe ve Hikmet

İslâm milletlerinin İslâm öncesi medeniyetlerinin durumu ne olursa olsun, bugünkü medeniyet ve kültürlerinin esas şekillenmesi İslâm ile olmuştur; şüphesiz bununla eskinin yok edildiği gibi absürd bir iddiada bulunmak niyetinde değilim, ancak eski, yeninin içine sızabildiği ölçüde var olmuştur. Yani, esas formasyon İslâmın ürünüdür.

İmdi bu açıdan bakıldıkta, İslâm dünyasında yaklaşık olarak dört asırdan daha uzun bir süreden beri Felsefe'ye karşı bir soğukluk ve red hüküm sürmektedir. Bunu, Gazzalî'nin çok sert tenkidine de, Moğol vahşetine de, her ikisine de veya Yeni Eflâtuncu tesirler altında kalan tasavvufî cereyanlara vs. hamletmek mümkündür; veyahut da değildir. Esas konumuz şimdilik bu değil. Sadece kalın çizgilerle temas edecek olursak: İslâm'ın özü de **Hikmet**'dir, nitekim bu kavram Kur'anda otuz yerde zikredilmekte ve kendisi çok yüce, çok asil, Allah tarafından kullarının bir kısmına verilmiş olan ilahî bir sıfat'tır; yani bizzat Allah'ın kendisi **Hâkim** (hikmet sahibi)'dir. İnsanlara verilen hikmet ise, kuşkusuz, insan olmaları hasebiyle küllî değil cüz'î bir hikmet olacaktır. İslâm mütefekkirleri hikmet kavramının kendi dışında kalan kültürlerdeki anlam ve yorumu ile antik Grek kültürü ile tanıştıklarında karşılaştılar. Bu, bir yanıyla pagan bir din ve edebiyat, bir yanıyla da lâik bir düşünce dünyası idi. İslâm dünyası kadîm Yunan edebiyat ve dini ile ne ilgilendi ve ne de ondan etkilendi; onu, düşünce ufkunun zenginliği cezbetti. Bu suretle kadîm Yunan düşüncesi İslâm âlemine hulûl etmeye başladı ki bununla beraber bir de fikir çatallaşması zuhur etti. Yunan geleneğinde **hikmet (sophia)** insanların bizzat sahip olamayacakları, ancak tanrılara has bir keyfiyet âdedilmekle insana, yalnız onun sevgisi bırakılmıştı: **Hikmet-sevgisi (philo-sophia)** haliyle bu geleneğe **hâkim (sophos)** değil, **hikmet-sever (philo-sophos)** olmak kaabildi. Bu bir uyumsuzluk noktası oldu; zira İslâm düşünce geleneğinde, insanlar bizzat hakîm olmaya muktedir kabul ediliyordu. İkinci bir anlaşmazlık noktası da, Yunan düşüncesinin temel olarak bağımsız bir akıl temeli üzerine kurulmuş olmasına mukaabil, İslâm düşüncesinin dinî bir temele oturmuş olması idi. Yunan geleneğinde hakikat asla bulunamayacak olan bir şeydir ve hatta bizatihî bir hakikat olup olmadığı dahi tartışma konusudur, hâlbuki İslâm düşüncesine göre bir **bizatihî hakikat** vardır, bunu insanın kendisinin sırf ve yalnız akıl ile bulması imkânı yoktur; bu, Allah tarafından verilen bir hakikattir (Ancak, bu hakikatten ne anlaşıldığı da kendi içinde - çekirdek prensipleri dışında- çok tartışılan bir konu olmuş, muhtelif görüş ayrılıkları zuhur etmiştir). Bu iki farklı anlayışın aynı coğrafi mekân içinde yüz-yüze ge-

lip uzun asırlar boyunca bir arada yaşamaları, muhtelif ihtilâflara yol açmışsa da bunlar, sanıldığı gibi aksine, birbirleriyle -su ve zeytin yağının aynı ortamda karışmaksızın ayrı ayrı durmaları gibi- karışma ve etkileşimde bulunmaktan hali kalmamışlardır. Nitekim ne İslâm filozofları Yunanın kopyası olmuştur, ne de İslâm düşüncesi bu temasdan ötürü önceki halini korumuştur. En basitinden, halis **İslâm Felsefesi** demek olan **Ke-lâm** bu karşılıklı etkileşimlerin bir mahsulü olarak ortaya çıkmıştır. Bu suretle, kadim Yunan geleneğinden çok farklı boyutlarda olmak üzere, İslâm diyarlarında bir düşünce geleneği tesis olunmuştur. Bu düşünce geleneğini -bugünkü tabirlerle sadece **felsefi gelenek** demenin yanlış olacağı cihetiyle daha geniş ve kuşatıcı olmak üzere **hikemî gelenek** olarak anmanın daha uygun olacağını düşünmekteyim.

İşte, İslâm Dünyası'nın bugün -klasik çağına nisbetle- dünya ölçüsünde hiç de iyi olmayan bir yere gelmiş olmasındaki temel faktör, bu geleneğin kaybolmuş, unutulmuş, terk edilmiş olmasıdır.

Osmanlı ve Dünya

Osmanlı'nın, kendi dışındaki dünya ile olan münasebetlerini şu beş safhaya ayırmak mümkündür: **Tekebbür**, tasdik, takdir, hayranlık ve teslimiyet (bu sınıflandırmada ilk kuruluş yılları hesaba katılmamıştır, onu da katacak olursak en ilk safha, kendini kabul ve meşru kılma safhası olarak zikredilebilir). **Tekebbür** safhası belirli bir siyasî üstünlüğe ulaşmış ve bunu uzunca sayılabilecek bir süre korumuş olan Osmanlı'nın, kendi azametinden kendi gözlerinin görmez olduğu 'Narsisist' dönemidir. Bu dönemde o, yalnız kendine âşıktır ve kendi dışındaki dünyayı inkâr ederek kendisini kesin bir surette tecrid etmiş, araya demirden duvarlar örmüştür. Bunun arkasından gelen **tasdik** safhasında o, istemeye istemeye kendi dışındaki dünyanın varlığını da kabul etmek zorunlu hissetmiştir. Bu da, maalesef ve maateessüf, fikir meydanlarında değil de muharebe meydanlarında olmuştur. Artık, bazı şeylerin, hatta zamanla bir çok şeyin, iyi gitmediğini, "kefere"nin de basbayağı çok iyi harb ettiğini acı bir şekilde kabul etmiştir, etmek zorunda kalmıştır. Üçüncü safha, **takdir** safhası, ise artık Garbın sadece var-olduğunun değil üstün olduğunun da ve bunun sadece muharebe meydanlarına münhasır olmayıp hayatın bir çok safhalarına taallük ettiğinin çaresizlik içinde kabul edildiği safhadır. Ancak henüz bütün ümidlerin toptan suya düşmüş olmadığını, aradaki mesafenin kapatılmaz cinsten addedilmediğini görmekteyiz. Dördüncü safha, **hayranlık** safhasıdır: Artık Garp sadece üstün değil, hayran da olunan bir varlık dünyasıdır, onun karşısında ezilmemek için onun metodlarını memleket şartlarına uygulamaktan başka çare yoktur; henüz ümit vardır, makus talih yenilebilecektir. Bunu, son safha **teslimiyet** safhası takip etmektedir: Artık bizde hiç bir şey yoktur, ne varsa Garpta vardı, aradaki mesafenin kapa-

tılıp eskinin ihtişamının iadesi imkân ve ihtimal dışıdır; yapılacak ve yapılması mümkün ve kaçınılmaz olan yegâne şey, Garba katıksız bir teslimiyettir; tam ve itirazsız bir teslimiyet, kültürün sert unsurlarına varıncaya kadar, ta temellere inen bir kültür ve medeniyet yıkımı ve her şeyin yeni baştan inşası ile ancak ayakta kalınabilecektir. Bu, bütün iddialarını kaybetmek ve kayıtsız şartsız teslim olmak demektir. Bu teslimiyet Osmanlı sonrasındaki politikaların da esas rengi olmak ve günümüze kadar da devam etmek açısından çok önemlidir; zira bu, bugün fiilen yaşamakta olduğumuz durumun bir başka yanıdır.

İntelijansiyanın Bu Değişmelerdeki Rolü

Bir-iki ferdi teşebbüsü istisna sayacak olursak, İntelijansiyanın bu değişmelerde (bu değişme joker (veya maymuncuk) kelimesi ile tahavvül, tebeddül, takallüp, tagayyür vb. gibi kavramların hangisine işaret edildiği de çok kere boz-bulanık bir ortam içinde güme gitmektedir) pek öyle birinci derecede, (dominant) bir role sahip olmadığını söyleyebiliriz. Kanaatimca bunun belli başlı sebepleri şunlardır: Hakikî anlamda bir intelijansiyanın mevcut olmayışı ve her şeyin siyasî iktidar sahiplerince otoriteren bir tarzda ve adeta bir kışla disiplini ile, emir-kumanda zinciri şeklinde yukarıdan aşağıya (tavandan tabana) dayatılmasının yüzyıllara dayanan habîs bir gelenek halini alması.

Nitekim Osmanlı'nın da, sonrasının da bir "Aydınlanma Çağı" olmamıştır, hatta bütün diyarı İslâmın. Osmanlı uleması (ki bu **ulema** ibaresinin **entellektüel** kavramını tam karşılamaktan uzak olduğunu belirtmek isterim; tıpkı günümüzde sulandırılı-sulandırılı tadı tuzu kalmayan **aydın** kelimesinin de aynı akıbete uğraması gibi) ve kendi içine kapanmış kendi içiyle ördüğü kozasından çok memnun, mes'ud ve bahtiyar idi. Ne acı ki, dünyadan habersiz bir zümre, "ulema" gibi asil bir sıfatı taşımak iddiasından dahi rahatsız olmamıştır. Onun da kendi dünyasında "aşılmaz otoriteleri" vardır, o zincirleri kırıp hür ve bağımsız düşünememiş ve hatta bundan hoşlanmamıştır. Bu, tipik bir **skolastik dönem**dir. Hatta, biraz daha ileri giderek diyebiliriz ki Osmanlı uleması, olup-bitenlerden rical kadar dahi haberdar değildir. Acı hakikatı, gören diyemiyorum, hisseden sivil ve asker bürokratlar olmuştur. Çünkü, bir daha belirtmekte fayda var: Osmanlı artık, dünyayı sadece Garptan ibaret telâkki eden ve onu da muharebe meydanlarında tanıyan bir durumdadır. Bu da sivil ve asker erkânın dikkatini herkesten önce çekmiştir. Nitekim, siyasî iktidara sunulan lâyhaların çok büyük ekseriyeti hep askerî konular üzerinde teksif edilmiştir. Rical vakıyı hissetmiş ama görememiş, yani hakikatın kühüne vakıf olamamıştır, olmasını da beklememek gerekir. Hasılı, bu saymış olduğumuz safhaların hemen hiç birinde meselenin esas motivasyonunun nereden kaynaklandığı bir türlü anlaşılammış, başlangıçta kendi kla-

sik müesseselerinin ihyası gibi **tutucu (muhafazakâr** değil 'tutucu'; tutuculuk bir statizm'dir: Eskiye aynen korumak; hâlbuki muhafazakârlık bir dinamizm'dir: Kökü mazide olan atf olmak; birincisi her türlü ilerleme ve gelişmenin karşısında bir fosilleşme ve kemikleşme iken ikincisi sıhhatli bir ilerlemenin esas kaynağıdır) fikirlerden, askerî ıslahattan gayrisine ehemmiyet atfetmeyen palyatif tedbirlere gelinmiş, o dahi para etmeyince bu kerre sadece neticeleri kapmaya yönelik, sebep-netice ilişkisinden habersiz, sathî ıslahatlara ve son olarak da taklid ve teslimiyete varılmıştır. Esas meselenin çok daha derinlerde ve köklerde olduğunu ne rical ve ne de ulema kavramak iktidarına malik olabilmştir.

Ondokuzuncu Asır Osmanlı İntelijansiyası ve Sonrası

Osmanlı'nın Tanzimat ile birlikte kiblesini bir daha dönmek üzere Garba çevirmesi ve tepeden tırnağa radikal tahavvülât, hatta tagayyürata girişmesi, netice olarak eskisinden farklı yeni bir intelijansiyanın da doğmasına yol açmış oldu. Bu doğuş, intelijansiyanın bizzat kendisinin kendi dinamikleriyle ürettiği yeni bir safha olarak telâkki edilmenin uzağında olsa gerektir; bu, daha ziyade siyasi iktidarın zor-u bâzu ile gerçekleştirdiği tepeden inmece ıslahat ve inkılâplarının şu veya bu şekilde damgasını taşıyan bir doğuştur. Bunun neticesinde Osmanlı intelijansiyası, üç ana grupta kümelmiştir: **Garpçılar, İslâmcılar ve Türkçüler**. Böylece, Osmanlı intelijansiyası, yetersiz olmakla beraber kendi dışıyla da ister istemez ilgilenmeye başlamış ve yalnız bu arada homojen ve üniform yapısını da bir daha toparlayamamak üzere kaybetmiştir. Bu yapılanma hemen hemen bugüne kadar ana iskeletini koruyarak gelen bir yapılanma olmuştur, dolayısıyla bugünkü kutuplaşma ve hatta zıtlaşmaların da bu tarihî köke dayandığını söylemek mümkündür.

Bu arada şunu da kaydetmeden geçmenin yanlış olacağı kanaatındayım: Bu üç ana grubun üçü de Garp'tan çok derin bir şekilde etkilenmişler ve ona karşı çıkarken de onu savunurken de, ona müracaat etmişlerdir. Bu da bu grupların kendiliklerinden bir şey üretmemelerinin ve geçen asrın ve de bu asrın bir "Garplılaşma asrı" olmasının, Garbın bütün dünyada tek hâkim ve düzenleyici kuvvet ve kudret merkezi olmasının neticesidir ki, bu durumun esas itibarıyla bugün de değişmiş olduğunu iddia etmenin yanıltıcı olacağını söylemek isterim. Nitekim bu grupların hiç birisi de çağlarını tam olarak idrâk ve ihata edebilmek ve Garp karşısında-ya da yanında- ona alternatif olabilecek orijinal bir şeyler üretmek durumunda olamamışlardır.

Günümüz Türk Solu'nun kökü de yine bu tarihî derinlikte, Batıcı taife içinde filizlenmiş ve gelişerek bugünkü haline ulaşmıştır.

Türk Solu: Oluşum Süreci

Bizler hayli uzunca bir süreden beri filozofu (daha geniş bağlamda söyleyecek olursak; 'hakîmi') olmayan bir toplumuz. Filozof ki intellektüelin en ekmel tipidir, ondan mahrum olmak bir cemiyet için ilk başlarında hissetmediği, ancak uzun zaman sonra da tamer edemediği derin rahnelere dūçar olmak demektir. Bu mahrumiyet, Türk düşünce dünyasının hemen her kesiminde-aralarında derece farkı olabilir de olmayabilir de, o kadar önemli değil- aşağı yukarı aynı seviyededir. Bu, Türk Sağı için böyle olduğu gibi Türk Solu için de böyledir. Nitekim her ikisinin de ideoloğu, şairi, edibi, sevdalısı, sempatzanı, militanı olmuştur ama filozofu olamamıştır.

İmdi, Türk Solu'nun ilk fikrî beslenme ve teşekkül dönemi, bir anlamda kuluçka dönemi, Tanzimat ile birlikte Türkiye'nin biraz da patavatsız ve enini boyunu fazla ölçmeden, derinliğini hesaplamadan Garp müesseselerini sathî bir şekilde hemen hemen 'sıfır gümrük'le memlekete getirmeye kalkışması ile başlamıştır. Bunların arasında yabancı dil (hassaten Fransızca) ile eğitim yapan mekteplerin önemli bir fonksiyonu olmuştur. Bu mekteplerin esas hüviyeti bir bakıma birer sömürge mektebi tipinde olmaları idi; sömürgeciliğin profesörü olmuş ülkelerin Hindistan vb. gibi daha bir çok yerde de açmış oldukları mekteplerden pek de farklı olduğu söylenemeyecek bu "irfan yuvaları" (Galatasaray Lisesi, Robert Koleji vb.) aynı zamanda bazı fonksiyonlar da icra etmişler, Garp dillerini hiç olmazsa mükemmel seviyede öğretebilmişlerdir. Ancak dikatleri çeken nokta, bu mekteplerden mezun olan ve hatta bir kısmı bilâhare Evropaya gidip Garp ile daha yakından temas imkânı bulanların içine düştüğü **tenezzül** ve psişik yıkımdır. Bu tenezzül, Osmanlı'nın bida-yetteki tekebbür halinin tam zıddı ve negatif simetrisi gibidir. Filvaki, hepsi de katkısız vatansever olmalarına mukabil Garpçı aydınlarımızın ekserisinde, artık bu memleketin bu eski usullerle adam olmayacağını söylemelerinin dışında kendi ürettikleri bir doğruyu bulmak zordur. Bu dönemin edebiyat ve ideoloji sahasında hayli verimkâr olmasına karşılık, fikir imalâtında bu kadar olabilmemesinin mutlaka izah edilmesi gereken bir vakta olduğunu belirtmek isterim ve bana kalırsa bu da, bizlerin tefelsüf etme geleneğini kaybetmiş olmamız ve bunun yanında meseleye hep pratik açıdan bakmamızdan kaynaklanmıştır. Bu **pratik ihtiyacı** hem ricalin hem de aydınlarımızın ortak endişesi ve zaaf kaynağıdır. Hep, "acele bir şeyler yapmak", bizim en temel kaygumuz olmuştur. Tabîdir ki bunu bir yere kadar anlamak mümkündür; zira memleket hemen hergün sağından solundan vahşî kurtların dişlediği ihtiyar bir aslana dönmüştür. Bu yüzden de ben bu pratik ihtiyacını, aydınlarımızın vatanseverliğine de bağlamaya gayret ediyorum. Filhakika, Alain'in de belirttiği gibi "düşünmek için durup soluklanmak gerekir", hâlbuki bizler hep

koşturmuşuz. Birinci sebep, yani tefelsüf etme geleneğinin de kaybolmuş olması, bize Şerif Mardin'in tabiriyle "felsefesiz geçen yıllarımız"ın acı bir faturası olarak tarih tarafından ödettirilmiştir.

İşte bu ahval ve şerait tahtında Garp ile birdenbire yüz-yüze gelen Türk münevveri bir şoka girmiş ve anılan üç grup bu şekilde teessüs etmiş ve bunların içinde bugünkü Türk Solu'nun çekirdeği olan Garpçı kanat, Garap karşısında teslimiyetçi bir tavır koymuştur.

Türkiye'nin Garp ile sıkı bir temasa geçmesi ve ilk Garp tarzında mekteplerin kurulması onsekizinci asrın ikinci çeyreğine kadar uzanmakla beraber (bendenizin mezunları arasında olduğu İ.T.Ü., ki maalesef rozetini eskisi kadar rahatlıkla takamamaktayım, 1773'te kurulmuştur), Türkiye'de gerçek anlamda Garp felsefesinin tanınması ancak II.Meşrutiyet sıralarına rastlamaktadır. Bu da, muhtemelen, alt yapının-yetersiz de olsa- ancak kurulabilmiş olduğundan naşi olsa gerektir. Ancak bu tanıma keyfiyeti bir karşılıklı tanışma değil, sadece birinin diğerini tanınması; yani, fikir planında bir "tabi -metbu" şeklinde vuku bulmuştur. Diyebiliriz ki Türk aydını, büyük ekseriyeti itibariyle, şu veya bu şekilde, Garbın metbuu haline gelmiştir. Bu, bilhassa Garpçı kanatta çok daha barizdir. Bir defa, tefelsüf geleneğinin kayboluşu, karşılaşılan fikir dünyasını önce anlamak, sonra onun seviyesine çıkmak ve sonra da onu kendince yeniden yorumlamak ve aşmak imkânlarını ortadan kaldırıyordu. Bunun yanında, Garpçı aydınların daha işin başında Garba karşı hayranlık ile teslimiyet arası bir ilgi duydukları da bilinen bir husustur. Ayrıca, buna, yukarıda zikretmiş olduğumuz praksis ihtiyacından kaynaklanan aculluğu da ekleyince "GARP-ÇI", yani, kendine yabancılaşmış, yeni bir zümre ortaya çıkmış oluyordu.

Geçen asır sonu ve bu asrın başında Türkiye'ye hulûl eden belli başlı felsefî cereyanlar arasında en etkili olanların başında **Pozitivizm, Materyalizm ve Bergsonizm**'in zikredilmesi gerekir. Bunların arasında Türk Solu'nun kumaşını dokuması bakımından Pozitivizm ve Materyalizm'in ayrı bir önemi vardır. Bu arada, Pozitivist ekolün bütünüyle Sol'a mal edilmeyeceğini, bu ekolün sosyolojideki takipçilerinden olan Ziya Gökalp örneği ile söyleyebiliriz. Ancak, genel olarak, pozitivizmin, Erol Güngör'ün ifade ettiği gibi, ilim ile özdeşleştirildiği ve her neviden dini ve manevî telâkkinin antitezi olarak idrak edildiğini söyleyebiliriz.

Bu, yanlış ve noksan anlaşılmiş bir pozitivizm idi. Kuşkusuz bu felsefe, özü itibariyle bilinen bütün dinlerin karşısında durmaya gayret ediyordu, ancak manevî olan her şeye karşı bu tavır dini ve manevî olanı, yani 'poze' edilemeyeni, ilgi alanı dışına çıkarmak olup hele hele, bütün varlık sferini maddeye irca etmek değildi. Ne var ki, onun daha çok, kaba bir materyalist çerçevede algılanması, Türkiye'de ilk materyalist cereyanların beslenme kaynağını oluşturmuştur. Mekanik

Materyalizm çıktırı böylece açılmış ve fakat hiç bir orijinal mütefekkir yetiştirememiş, ancak zayıf ve yetersiz bir nakilcilik seviyesinde kalmıştır. Bu meyanda dikkatleri çeken bir husus vardır: Tanzimat öncesi Türk aydını hemen sadece doğu kültürünü tanıırken, Tanzimat aydınları hem doğu ve hem de batıyı birlikte tanımaya gayret etmişlerdir. Nitekim, o dönem ileri gelenlerinin içinde (çoğunlukla Fransızca olmak üzere) bir Batı lisanı ile birlikte Arapça ve hatta Farsça bilmeyenleri ve dinî kültür ile bunun yanında klasik kültürü tanımayanları bulmak enderi nadirattan olduğu halde, git-tikçe Doğu ile, klasik kültür ile ilgilenenlerin, Arapça ve Farsçaya muttali olanların sayısı azalmakta, Türk irfanı bütün-bütüne yüzünü Garba tevcih etmektedir ki bu süreç sonraları daha da hızlanacak ve bilhassa Cumhuriyet döneminde eski ile bağlantılı olmak, adeta bir özel ihtisas sahibi olmak mesabesine gelecek, Türk aydınları kendi dili ile kaleme alınmış eserler karşısında dahi ümmî olacaklardır. Bunun, başka hiç bir örneği olmayan bir kültür yıkımı demek olduğu münakaşa kaldırmaz bir husustur.

Baha Tevfik, Abdullah Cevdet vs. pozitivist-materyalistlerin elinde kurulan ve yeşeren bu ilk cereyan, kendisinden sonra gelen bir başka ekolün de hazırlayıcısı olmuştur ki bu, Marksist Materyalizm'dir. Gerçi bu ilk pozitivist-materyalist ekol büyük bir çıkır olarak devam edememiş, yani bir felsefe geleneği oluşturamamış, ancak, yine de Cumhuriyet nesilleri üzerinde bir nevi dünya anlayışı şeklinde çok önemli ölçüde tesir bırakmıştır. Bu yüzden Türk Marksist Solu ona çok şey borçludur. Türk Marksist Solunun en belirgin ilk çıkışı mütareke yıllarının İstanbul'u olmuştur. Yalnız, aynı pozitivist temelden önemli pay almalarına karşılık bütün Cumhuriyet hükümetleri bu sola karşı zaman zaman çok sert olabilen tedbirlere başvurmakta çekinmemişler, bu yüzden o da uzun zaman illegal bir yeraltı faaliyetine yönelmek zorunda kalmıştır. Daha sonra, 1961 Anayasasının verdiği bazı hakları kullanarak ürkek ürkek yer üstüne çıkmaya çalışmışsa da Türkiye'de çok uzunca bir süre, kimliğini kamu önünde açıkça ilân edebilmesi bir cesaret meselesi olmuştur. Yakın zamanda bazı cezaî müeyyidelerin kaldırılmış olması dahi aslında Marksist Solun, yani Komünizmin meşruiyetini tartışmalı olmaktan kurtarmış değildir. Bunun yanında Marksist olmayan Sol'un böyle bir legale problemleri olmamış ve toplum katmanlarında da hayli geniş bir tabanı olduğunu kanıtlamıştır. Ancak bu Marksist olmayan solun bir felsefî dünya görüşü olduğunu bugün için söylemek mümkün değildir. Daha ziyade pragmatik'a yönelik bir geniş tabanlı kitle hareketi olarak kabul edilmesi uygun olur; bu açıdan liberal sağ ile hayli benzeştiğini de söyleyebiliriz. Yani, ılımlı sol da diyebileceğimiz bu sol, Cumhuriyet Rejimi'nin "karşısında" değil "içinde"dir, hatta onun özü olmak iddiasındadır. İlimli sol'un felsefî olarak adlandırılabilir bir fikir bazı olmamasına rağmen, onun hayli belirsiz

ve oldukça sathî bir pozitivist temeli olduğunu söyleyebiliriz. Bu, kendisini dinî-manevî varlık ve fikir alanına olan bakışında açıkça ortaya koymaktadır. Yalnız burada açıkça ortaya konan şeyin açık seçik bir felsefe olmadığını tekrar belirtmek gerekir.

Türkiye'de kendisini bir fikir temsilcisi olarak ortaya koyan sol, Marksist sol'dur. Ancak, uzunca bir süre rejimin "içinde" değil "karşısında" olan ve şimdilerde dünyadaki gelişmeler karşısında ihtilâlcî stratejisinde değişiklik yaparak düzen içinde yer almaya çalışan bu radikal sol da, dayandığı fikrin bütün dünyada çok derin tesirler bırakan köklü bir felsefesi olmasına rağmen, Türkiye'de nakilcilik dışında yeni, farklı ve orijinal bir yorum getirememiş, kendi damgasını taşıyan bir felsefe geleneği oluşturamamıştır. Hatta bütün dünyada çok yakın zamanda ve çok kısa bir sürede, bir kaç kişi dışında, kimsenin tahmin edemeyeceği derecede vuku bulan çok köklü değişimler (ki buna gerçek anlamda **İnkılâp/Devrim** demek mümkündür) karşısında oldukça şaşkın ve toparlanamamış olduğu da gözlerden kaçmamaktadır ki rejimin ipleri gevşetmesinde bu hususun-artık onu kendisi için aktüel bir tehlike olarak görmeme hususunun- önemli bir faktör olduğu da herkesin bildiği bir vakiadır.

Türk Solu'nun Felsefî Zaafiyeti

Türk Solu'nun bir felsefe zaafiyeti ile malûl olduğu inkâr edilemez. Ne var ki bu, sadece ve yalnız sola mahsus olan bir zaafiyet olmayıp, önemlice bir kısmını sağ'ın da paylaştığı ve memleketimizin daha önce de sözünü ettiğimiz zaafiyetinin, intelijansiya kıtlığı ve yetersizliğinin soldaki yansımasıdır. Bu zaafiyetleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Felsefe geleneğinin terk edilmiş olduğu bir toplum yapısı; bu birinci âmil olarak kaydedilmek üzere diğerleri; Marksizmin bu toplumun dinamiklerinin ürünü olmaması, felsefenin ideolojileştirilmesi, düşünce yerine aksiyon'un ön plana geçmesi, fikrî otoriteriyenlik ve skolastisizm, jakobenlik ve aydın elitizmi.

Felsefe geleneği kaybolan bir toplum olmak en büyük ızdırap kaynağıdır. Kültür ve medeniyet bir gelenektir. İmdi dikkat buyrulursa, Marksist felsefenin arka planında uzun ve ince işlenmiş bir felsefî alt-yapı bulunduğu kendiliğinden görülecektir. Önce, Renaissance, ardından onyedinci asırda sistematik felsefelerin kuruluşu, klasik fizik ve matematikte patlamalar; onsekizinci asırda fiziğin teknolojiye dönüşmeye başlaması; sanayi diye daha önce hiç yerde hiç bir modelinin bulunmadığı yepyeni bir vakıanın ortaya çıkışı, modern sınıfların oluşması, Aydınlanma Çağı, yine aynı asır içinde Fransız ihtilâli, burjuva sınıfının yükselişi, Garbın bütün dünyayı kolonileştirme (yani o kadar da kibar olmayan ifadesi ile sömürgeleştirme, daha da sert ifadesiyle -sevgili Kılıçbay'ın nâhak yere Osmanlı'ya atf ettiği- 'talan') faaliyetinin yaygınlaşması, içeride de burjuva sınıfının kendi ahalisini arsızca soyarak

sermaye terakkümü yapması neticesinde sınıf mücadelelerinin tırmanışı; ondokuzuncu asırda sanayileşmenin yaygınlaşması, sınıflar arası tezadların önlenemez çatışmalara dönüşmesi, dünyayı talanın utanmaz botutlara yükselmesi, bunun yanında ve paralelinde fevkalâde renkli, çok sesli, çok bereketli, ateşli, cıvıl-cıvıl, kıvımlı hareketli, çok dinamik bir ilim ve felsefe hayatı, herşeyin açıkça tartışıldığı bir fikirler panayırı, klasik fizikle beraber yükselen mekanik materyalizm ve onunla aynı zemine oturmakla beraber onu reddeden diyalektik materyalizm; bir Descartes, bir Locke, bir Spinoza, bir Kant, bir Hegel, bir Feuerbach, bir Proudhon vs, vs, vs, tümenler mesabesinde filozoflar, mütefekkirler, ilmin her dalından âlimler, edipler, şairler, ressamlar, heykeltıraşlar, bestekârlar, sayılamayacak kadar çok konuda sayılamayacak kadar çok irili ufaklı dâhiler,... Marksizmin arka planında bütün bunlar var! Marksizm o şartlarda o topraklarda, o iklimlerde doğdu, doğmak zorunda idi, insanın o dönem işçilerinin hayatlarını okuduğunda zıvanadan çıkması geliyor. Hatta, Erol Güngör merhumun da belirttiği gibi, aslında on tane Marx'a yetecek kadar malzeme vardı, on tane Marksizm doğsa yeri idi. Şimdi dönüp tam bir samimiyet ve ihlasla, gararsız-ivazsız şu soruyu soralım: Türkiye'de Marksizmin doğmasını zarurî kılacak hangi şart, hangi sosyal ve fikrî iklim vardı? Bana kalırsa, hiç biri. Sosyal şart zaten yok; fikir deseniz hakeza; hangi iklimde, hangi fikir ortamında oturup da tefelsüf edilecek? Zaten, felsefe geleneği de esas itibariyle, sosyal şartları oluşmamış bir toplumda olmayacaktır. Marksizm, azgınlaşan Kapitalizm için çok sert bir tenkid idi, onun-kapitalizmin- buna esaslı surette ihtiyacı da vardı. İmdi, kapitalizmin ne olduğunun dahi meçhul olduğu bir diyarda onun "alternatifi" de ne demek ola? Ancak, olsa olsa bir aydın özentisidir. Dikkatinizi çekmek isterim ki "aydın" ve "özenti" kelimeleri yan yana gelemez; ancak, tefelsüf etmeyen, edemeyen, bizim gibi ülkelerin aydınları müstesna. Böylece, **Marksizmin bu toplumun dinamiklerinin ürünü olmaması**, biraz derinden bakıldığında, felsefesizlikle ayrılmaz bir şekilde irtibatlıdır. Proletaryası olmayan bir cemiyette proleterya ihtilâli ideolojisi; olacak şey mi? Arabistan çöllerinde kürk, kutuplarda mayo ve kızılderili kabilelerde traş takımının ne kadar sosyal tabanı varsa Türkiye'de de Marksist felsefenin doğması ve toplum tabakalarında kendine taraftar bulmasının da o kadar şansı vardı; hele 1920'lerin, 30'ların Türkiye'sinde. Öyle bir Türkiye ki henüz elle tutulur ne sanayi, ne burjuvazi ve ne de işçi sınıfı var; burjuvazi, İzmir İktisat Kongresi'nde de belirtildiği üzere devlet eliyle ve imkânlarıyla yaratılmaya çalışılıyor. Yüzde sekseni- doksanı köylü olan bir cemiyet. Ne sanayi, ne modern sınıflar, ne bu sınıfların çatışmasına sebep olabilecek bir vasat, ne de bu gibi konuları işleyip yoğuracak bir intelijansiya. Böyle bir durumda elbette ki Marksizm, ancak bir fikir cimnastiği ve iktidar açısından da polisiye bir vak'a olacaktı ve

de öyle oldu. Bu arada Türkiye'li Marksistlerin ne derece dikkat ettiklerinden pek emin olmadığım bir başka husus daha var: Marksizm, fikir olarak doğduğu memleketlerde iktidara hiç bir zaman gelememi. O, daima ve her zaman muhalefet olarak kalmaya mahkûm olmuştur.

Türk Marksist Solu'nun felsefe zaafiyetinin bir başka sebebi de, Marksizmin bir felsefe, yani varlık ve oluşu açıklayan bir düşünce sistemi olmaktan çıkıp inşa eylemine dönüşmesi, yani **ideolojileşmesidir**. Gerçi bu zaaf, Marksizmin özünde vardır ve bu yüzden de o, bütün dünya ölçeğinde, belirli bir seviyenin üstüne çıkan bir gelişme gösterememiştir. Zira, Marksizm, kendisi dışındaki felsefelerin sadece dünyayı anlamaya çalıştıklarını, halbuki esas meselenin onu değiştirmek olduğunu söylemekle, inşa'a yönelmiş, bir anlamda mukaddesleştirilen bir ideoloji biçimine dönüşmüştür. Bu husus, Türkiye için de geçerlidir, hatta Türkiye dışındakinden daha fazla olarak. Bunu temin eden en önemli âmillerden birisi-belki de birincisi- umumen Türk insanının eylem'e fikir'den daha mütemayil olmasıdır. Bu, biraz da bizim 'maya'mızdan geliyor galiba (Türkçemizde hareket ifade eden kelimelerin mücerret mefhumları ifade edenlerden daha fazla olması bunu göstermez mi? Ayrıca günümüz okumuşlarının dahi pek fakara bir kelime hazinesine malik olmaktan rahatsız bulunmadıkları kelime noksanlığının mücerret düşünce noksanlığı sebebiyle pek de hissedilmediği, hissedilecek olursa el-kol hareketleri ile telâfi edildiği vs. bu yanımızın bir göstergesi midir acaba?). Yine, uzunca bir süreden beri de sürekli olarak hep "acele bir şeyler yapmak" ve bunun bir başka tezahürü olan "kurtarmak" ve "kurtarılmak" düşkünlüğünün de bir tuhaf gelenek halinde yerleşmiş olması dahi, bu eylemci yanımızın uzun boylu ve derin düşünmeye ağır basmasından ileri geliyor olsa gerektir. [Etrafımıza bir bakalım, ne kadar bol miktarda kurtarıcı ile karşılaşırız; hatta bu kurtarıcıların birbirine karıştırılmaması için bazan özel kod isimleri kullanılması kaçınılmaz olur. Daha da tuhafı, bıyıkları yeni terlemiş genç, elinde pankart bağıra çağıra 'halkını' kurtarmaktan söz ediyor. (Bu ne fedakârlıktır (!), ey ulu Rabbim !) Acaba diyorum, biz de millet olarak bilhassa 'kurtarılmak'tan hoşlanıyor muyuz?]'İmdi, eylemin olduğu yerde, düşünme ve fikir imalâtı olmayacaktır. Zira, daha önce de Alain'den naklen belirttiğimiz veçhile, "düşünmek için durmak gerek"tir.

Bir başka zaaf unsuru ise **fikri otoriteriyenlik ve skolastisizm**'dir. Bu, aynı zamanda **hakikatın dondurulması**'dır da. Gerçi her felsefe az çok hakikat tekelcisidir, bunda yadırganacak bir özellik olmasa gerek. Ancak, Marksizm, kendi dışındakilerini hasım olarak telâkki etmiştir. Fikir sahasında aşılmaz otoritelerin kabulü, kendiliğinden skolastisizmi de beraberinde getirmiştir. Bir de, Marksizm kendisinin sadece bir teori, yani fenomenal olanı izah eden bir akli senaryo olduğu-

nu değil, kendisinin bizatihi hakikat olduğu iddiasındadır. Halbuki teoriler bazı fenomenleri izah ettikleri ölçüde geçerli addedilirler, izah etmekte zorlanmaları halinde yeniden gözden geçirilerek revizyona tabi tutulabilirler, olmazsa hepten terk edilerek yeni bir teori kurulması cihetine gidilir. Nesnesiz, sırf formel, yani realite dünyasından kopuk olması sebebiyle matematiğin dışında, kesin doğru bilgi aramanın anlamsızlığı bilinen bir husustur. Ancak Marksist teori, kendisini hakikatın "**bizzat kendisi**" ilân etmek suretiyle hakikatı dondurmakta ve bir bakıma tefelsüfü de imkânsız kılmaktadır. Gerçi o, insan bilgisinin sürekli olarak tekâmül edeceğini söylemektedir, ancak bu derece yükseltilmiş olduğu insan bilgisinin elde edeceği şeyin, yani hakikat'ın, öz itibariyle kendisi tarafından bulunmuş olduğunu söylemekle hakikatı dondurmış olmaktadır. Üstelik buna muhalif olabilecek olanları da rakip değil açıkça hasım ilân etmekle, gelişmeciliğin önünü tıkmaktadır. Bu sebeple, bütün dünyada Marksizm belirli bir sınırdan sonra teorik gelişme gösterememiş, hayatın getirdiği problemler tarafından test edildikçe normal bir ilmî teoride ya da felsefi görüşte yapıldığı üzere revizyon ve tadilâtlara gitmesi- kendisini yeni şartlara göre ayarlayabilmek imkânı vermeyen rijid yapısı sebebiyle- mümkün olamamıştır. Binaenaleyh, Türk Marksist Solu'nun felsefe zaafı biraz da doktrinin bünyesinden kaynaklanmıştır. Bunun yanında bir başka faktör de, Marksizmin zamanla sadece bir felsefe, bir fikir olmaktan çıkıp ihtilâlcî bir aksiyon haline dönüşmesi ve Leninist parti ve teşkilât modelinin, bilhassa Türkiye gibi ülkelerde de etkili olmasıdır. Yukarıdan aşağıya demir disiplin içerisinde bir teşkilatlanma formuna sahip bulunan Marksist partiler bünyesinde, bu demir disipline aykırı her şey reddedilmiş ve bütün faaliyet, fikir münakaşalarından eyleme yöneltilmiştir. Bu ahval ve şerait altında, Marksizm'de otorite tahakkümünden geçilmez olmuştur. İlk ortaya çıkışında çok canlı bir fikir ortamının mahsulü olan bu fikir, sonraları, zikredilen sebeplerden ötürü kendisi ile kendi dışı arasına kalın duvarlar örmek suretiyle tutucu bir mahiyet kazanmıştır. Hele Türkiye gibi fikir trafiğinin zaten her alanda çok zayıf olduğu bir ülkede, yerli Marksistler için **büyük ustalar** kelimenin tam mânâsıyla tartışılmaz birer **otorite** olmuştur. İşte, **Marksist Skolastik** bunun ürünüdür. Artık **hakikat**, bilgi objesine gidilerek aranılıp **bulunulacak olan** bir şey değildir; o, Marksist Skola'nın tezgâhlarında, otoritelerin kitaplarında **verilmiş olan** bir şeydir. Hakikat-i halde Marksizmin bu büyük üstadları (ustaları değil) gerçek birer deha sahibi idiler: Marx, Engels, Lenin, Mao, Bachunin, vs...: Fırtına gibi bir hayat, didik didik edilerek okunan binlerce, onbinlerce cilt çok ciddî kitaplar, alın teri göz nuru ürünü muazzam bir külliyyat ve inanılan bir ideal uğruna feda edilen bütün bir hayat!..

Marksizm, bir felsefe olarak kesinlikle saygı duyulması gereken, fevkâlâde ciddî, iç-tutarlılığı çok yük-

sek, iç-örgüsü çok sağlam, arkasında bir filozoflar, edipler, san'atkarlar ordusu bulunan global bir dünya görüşüdür. Ancak bütün bunlara rağmen ne denli deha ürünü olursa olsun, kimse 'aşılmaz' değildir, olmamalıdır. İşte, Marksizmin, bilhassa Türkiye'de uğradığı akıbet bu olmuştur; aşılamazlık. Tabii bunda bizim kursurlarımızın da önemli bir payı olduğu muhakkaktır. Marks'ı aşmaya kimin nefesi yetecekti? Samimiyetle itiraf etmek lâzım ki, Marksizmin Türkiye'deki en sert muarızları dahi onunla boy ölçüşmemiştir (Türkiye'deki anti-komünizmin genel hüviyetinin bir Mc Carthism çizgisini ne kadar aştığı da tartışma konusu edilmelidir.) Benim burda yapmak istediğim, bir itham-nâme düzmeğe değildir, sadece anlamaya çalışıyorum ve yüksek sesle düşünerek kendi kendime diyorum ki, Marksist doktrinin kendi yapısından kaynaklanan kendini hakikatle aynileştirme (identification) olgusu, tefekkürü dondurmasına yol açmış, hem Leninist teşkilatlanma modeli ve hem de Türkiye'nin genel olarak intelijansiya kıtlığı sebebiyle Marksizmin büyükleri 'aşılmaz' olmuş ve bu da Marksizmin bir Skolastik tedrisata dönüşmesini intac etmiştir. Hakikat, skolada, otoritelerin eserlerinin ta'limi ile öğrenilir; bizzat araştırıp tahkik ve tetkik ederek, deney ve gözleme dayanarak değil. Bu yüzden de Marksist Türk Solu'nun, benzer modelleri İslâm düşünce tarihinde bulunan modern 'sol ta'limiye fırkası' olduğu kanaatindeyim.

Esasen, iş bu otoriteriyenlik va ta'lim'in bizde, dünden bugüne taşınmaya devam eden ve hâlâ canlılığını koruyan köklü bir gelenek ya da, kod olduğunu söylemek mümkün gibi görünüyor.

Zaafiyetin bir başka faktörü de, **Jakobenlik ve aydın elitizmi** olarak karşımıza çıkmaktadır. Esas itibariyle aydın, hakikî sâf aydın, muhakkak ki **elit**'dir. Vülger bir popülizmin ne yeri ne de sırası. Ancak elitizm, çok daha farklı anlamlar tedarik ettiriyor: Kendisini, cemiyetin üstünde ve hatta ötesinde addetmek, yani, tekebbür.

Başka türlü söyleyecek olursak, doktrinin ve onunla özdeşleştirdiği kendisini adeta kutsallaştırmak ve mistikleştirmek; kendisine bir anlamda yukarılardan bir takım görevler verildiğini vehmetmek. Bu "yukarı" ise, "tarih ve onun durdurulamaz akışı"dır. Bu telakkinin kaçınılmaz neticesi, her türlü kritiğe karşı kapalı olmak, karşı görüşleri hasım saymaktır. Halbuki, kritiğin olmadığı yerde felsefenin de olmayacağı, hiç bir kimseye bu şekilde transandantal bir merci tarafından ve hele "halkı, halka rağmen idare etmek" gibi jakoben bir görev verilmiş olmayacağı, tabii ışık sahibi herkesin rahatlıkla anlayacağı şeylerdir.

Söylemek istediğim son söz, Türk Solu ile Türk Sağ'ın bir çok noktada benzeşmiş olmasıdır ki, buna da müteakip sayıda değinmek niyetindeyim.